

Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν Ἀνθρώπο πρωτοφανερώνεται, κατὰ τὴ Θεολογία τοῦ Hegel, ὡς πίστη μέσα στὰ ὄρια τοῦ Συναισθήματος. Ἄλλ' ἡ ἀληθινὴ Θρησκεία δὲν περιορίζεται καὶ δὲν κλείνεται μόνο μέσα στὰ ὄρια τοῦ Συναισθήματος. Δὲν παραμένει μόνο ὡς συναισθηματικὴ πίστη στὸ Θεό, ἀλλ' ὑψώνεται στὸ φῶς τοῦ Πνεύματος, τοῦ ἀπολύτου Πνεύματος, στὴν καθαρὴ ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ στὴ Θρησκεία δὲν εἶναι ἐξωτερικὴ, ὅπως στὴν Τέχνη, ἀλλ' ἐσωτερικὴ καὶ ἐκφράζεται μὲ μιὰ ὑψηλὴ εἰκόνα καὶ ὑψώνεται στὰ ὕψη τοῦ Καθολικοῦ, τοῦ Ἀπολύτου, τοῦ Παγκοσμίου καὶ τοῦ Παναιωνίου, τῆς καθαρῆς Σκέψης καὶ τῆς αὐτοσυνείδησης τοῦ ἀπολύτου Πνεύματος.

Ἡ πρώτη φάση τῆς Θρησκείας εἶναι ἡ φάση τῆς φυσικῆς Θρησκείας. Ὁ Θεός, στὴ φάση αὐτῆ, ἐνορᾶται ὡς ἄμεση φυσικὴ ὑπαρξή. Ἡ φυσικὴ Θρησκεία εἶναι ἡ Θρησκεία τῆς θεοποίησης τῆς Φύσης.

Ἡ δευτέρη φάση τῆς Θρησκείας εἶναι ἡ φάση τῆς Θρησκείας τοῦ Πνεύματος, τῆς πνευματικῆς Προσωπικότητος. Ἡ Θρησκεία τῆς ἀπόλυτης ἐνότητος τῆς Φύσης καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἡ Θρησκεία τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου. Ἡ Θρησκεία τῆς Ὁμορφιάς, ὡς αἰσθητῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ.

Τέλος ἡ Θρησκεία, στὸ νόημα τῆς Θεολογίας τοῦ Hegel, ὑψώνεται στὸ Ἀπόλυτο μὲ τὸ Χριστιανισμό. Ἡ Θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ Hegel, εἶναι ἡ Θρησκεία τῆς αὐτοσυνείδησης τοῦ ἀπολύτου Πνεύματος, ἡ Θρησκεία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀπολύτου Πνεύματος, ὡς ἄπειρης πνευματικῆς αὐτοσυνείδησης καὶ ἄπειρης ἐλευθερίας, ἄπειρης πνευματικῆς αὐτοδημιουργίας.

Στὰ ὕψη αὐτὰ τῆς Θρησκείας, κατὰ τὸ Hegel, ὑψώνει μόνο ἡ Φιλοσοφία καὶ μάλιστα ἡ δική του Φιλοσοφία, ὡς Φιλοσοφία — Θεολογία τοῦ Ἀπολύτου. Φιλοσοφία — Θεολογία τοῦ πανθειστικοῦ Σπριτουαλισμοῦ ἢ ρεαλιστικοῦ μεταφυσικοῦ Ἰδεαλισμοῦ.

III. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ.

Ὁ 19ος αἰώνας εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν αἰώνας τοῦ πνεύματος τῆς Ἀντιμεταφυσικῆς καὶ τῆς κυριαρχίας τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Ὑλισμοῦ.

Τὰ κυριώτερα φιλοσοφικὰ ρεύματα τοῦ 19ου αἰώνα εἶναι τὰ ρεύματα τοῦ Θετικισμοῦ καὶ τοῦ Ἐπιστημονισμοῦ (ὁ ὅρος αὐτὸς εἶναι ὅρος τοῦ Ch. Renouvier), τοῦ Σπριτουαλισμοῦ ἢ Ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ Περσοναλισμοῦ. Θὰ θεωρηθοῦν ἐδῶ οἱ θεωρίαι τῶν κυριώτερων ἐκπροσώπων τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν ρευμάτων ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Θεοῦ.

1. COMTE AUGUSTE (1798 — 1857). Ὁ πατριάρχης τοῦ Θετικισμοῦ (Positivisme) στὴν πρώτη καὶ κύρια περίοδο τῆς φιλοσοφίας του εἶναι σφοδρότατος πολέμιος τῆς Μεταφυσικῆς, στὴ δευτέρη ὁμῶς περιο-

δο τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφικῆς ἐξέλιξής του καταλήγει στοὺς ἀντίποδες τοῦ Θετικισμοῦ καὶ φτάνει στὸ κατώφλι τοῦ Μυστικισμοῦ.

Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ στροφὴ τοῦ Α. Comte στὴν περιοχὴ τῆς Θεησκείας ἀποκορυφώνεται στὸ ἰδεῶδες μιᾶς νέας Θεησκείας, τῆς Θεησκείας τῆς λατρείας τοῦ «Μεγάλου ὄντος», τῆς Ἀνθρωπότητας. Ἡ Θεησκεία αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ Θεησκεία τῆς λατρείας τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ, στὸ νόημα τοῦ Θεϊσμοῦ.

2. T A I N E Hippolyte (1828 — 1893). Ὁ Taine εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους φιλοσόφους τοῦ ρεύματος τοῦ Θετικισμοῦ. Ἡ φιλοσοφία του μέσα στὴν περιοχὴ καὶ τὰ ὅρια τῆς Θεησκείας καταλήγει στὸ νατουραλιστικὸ Πανθεϊσμὸ.

3. R E N A N Ernest (1823 — 1892). Ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ Renan εἶναι κοσμοθεωρία Θετικισμοῦ μ' ἐπίδραση τοῦ Ἰδεαλισμοῦ (Kant, Schelling, Hegel). Ὁ J. Lachelier χαρακτηρίζει τὴν κοσμοθεωρία τοῦ Renan ὡς κοσμοθεωρία Ἰδεαλισμοῦ. («Μὲ διαφοροτικώτατες μορφές καὶ ἀποχωρήσεις ὁ Renan θεωρεῖ τὸ Θεό, ὡς ἓνα ἰδεῶδες, ποὺ ἀγωνίζεται μάταια ἢ Φύση γιὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσει καὶ δὲν ὑπάσχει παρὰ μόνον μέσα στὴ σκέψη μας») (Ἔργα Lachelier, ἔκδ. Alcan, 1933, τόμ. Α. σ. 4).

Ὁ Θεός, στὸ νόημα τοῦ Renan, ἀποκαλύπτεται μέσα στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ πνευματικοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Ἀνθρωπότητας. Ἡ Ψυχὴ δὲν εἶναι καμμιά οὐσία, ἀλλάζει μέσα στὶς ἐκδηλώσεις της μέσα στὸ Χρόνο. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀθάνατοι μέσα στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ. Σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ Κόσμου εἶναι ἡ δημιουργία τῶν θεῶν, τῶν ἀνώτερων ἀνθρώπων. Ὁ Θεός, στὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ Renan, κατὰ τὸ Γάλλο φιλόσοφο τοῦ καιροῦ μας Jean Wahl, εἶναι τὸ «παγκόσμιο Γίγνεσθαι». Ἡ Ψυχὴ εἶναι τὸ ἀτομικὸ Γίγνεσθαι. Ἡ οὐσία ὅλων τῶν ὄντων εἶναι τὸ Γίγνεσθαι, ὁ Χρόνος.» (Tableau de la Philosophie Française σ. 101).

4. S P E N C E R Herbert (1820 — 1903). Ὁ Spencer εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Ἀγνωστικισμοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Φιλοσοφίας. Στὰ μάτια τοῦ Spencer οἱ κόσμοι τοῦ ἀπολύτου Πραγματικοῦ (ὄντος) εἶναι δύο. Ὁ κόσμος τῆς Συνείδησης — Γνώσης, τῆς Ἐπιστήμης, καὶ ὁ κόσμος τοῦ Ἀγνώστου ἢ Ἀγνώριστου (Inknowable). Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Spencer, ὡς ξεχωριστὸ κλαδὶ τοῦ ρεύματος τοῦ Θετικισμοῦ, ἔχει ἀναπτύξει δύο θεωρίες τῆς Θεησκείας, τὶς θεωρίες τῶν πιὸ πάνω ἐννοιῶν τοῦ ὄντος. Ἡ βαθύτερη θεωρία τῆς Θεησκείας, κατὰ τὸ Spencer, εἶναι ἡ θεωρία τῆς διεμελίωσής της ἀπάνω στὸ θεησκευτικὸ συναίσθημα τοῦ Ἀνθρώπου. Τὸ θεησκευτικὸ συναίσθημα ἔχει τὶς ρίζες του μέσα στὰ βάθη τῆς Ἀνθρώπινης Συνείδησης. Στὴν οὐσία του εἶναι τὸ συναίσθημα τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς λατρείας τοῦ πραγματικοῦ ἀπείρου ὄντος, ποὺ εἶναι ἀπάνω ἀπὸ τὸ Ἀνθρώπινο ὄν. («Ἡ πίστη στὴν παντοδυναμία τοῦ ἀπολύτου ὄντος, ποὺ εἶναι ἀπάνω ἀπὸ τὸν Ἀνθρώπινο Νοῦ, εἶναι ἡ πιὸ βαθειὰ πίστη ὅλων τῶν θεησκευτῶν. Ὅλες οἱ θεησκευτικὲς ὁδοὶ τοῦ Κόσμου, στὸ βάθος τους, εἶναι

σὲ ἁρμονία μὲ τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια τῆς πίστεως αὐτῆς. Καὶ ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια τῆς θεωρίας, πῶς τὸ Σύμπαν εἶναι ἐκδήλωση μιᾶς δυνάμεις ποὺ στὴν ἀληθινὴ φύση της εἶναι τελείως ἄγνωστη, ἀσύλληπτη καὶ ἀκατάληπτη (μυστηριώδης). Ἡ ὑπέροχη θεωρία τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θεοσκείας εἶναι ἡ θεωρία, πῶς ἡ δύναμις ποὺ ἐκδηλώνεται μέσα στὸ Σύμπαν ταυτίζεται ἀπόλυτα μὲ τὴν Ἀνθρώπινη Συνείδηση καὶ εἶναι ἡ ἴδια δύναμις ποὺ ἀναβλύζει μέσα μας μὲ τὴ μορφή τῆς Συνείδησής μας.») (Ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄρθρα τοῦ Spenceer στὸ περιοδικὸ 19οῦ αἰῶνα, Γενάρης, Ἀπρίλης, Νοέμβριος 1884)

*

Ἡ Θεοσκεία καὶ ἡ Θεολογία ἀναπτύσσονται δημιουργικώτατα, στὸ 19ο αἰῶνα, μέσα στὸ χῶρο τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Σπριτουαλισμοῦ — Ἰδεαλισμοῦ. Ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα φιλοσοφικὰ ρεύματα τοῦ περασμένου αἰῶνα εἶναι τὸ σπριτουαλιστικὸ — ἰδεαλιστικὸ ρεῦμα. Οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τοῦ ρεύματος αὐτοῦ στὴ Γερμανία εἶναι οἱ φιλόσοφοι Fecbner, Lotze, Ed. Hartmann, W. Wundt, Eucken, στὴ Γαλλία οἱ φιλόσοφοι Maine de Biran, Ravaisson, Lachelier, Boutroux, στὴν Ἀγγλία ὁ φιλόσοφος Bradley, στὴν Ἀμερικὴ ὁ φιλόσοφος Emerson.

5. F E C H N E R Gustave Theodor (1801—1887). Ὁ Fecbner εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ψυχοφυσικῆς, ὡς συστηματικῆς θετικῆς ἐπιστήμης. Ὁ Θεός, στὸ νόημα τοῦ Fecbner, εἶναι τὸ ἀπόλυτο καὶ ἄπειρο Πνεῦμα, ἡ ψυχὴ τοῦ πνευματικοῦ, στὴν οὐσία του, Σύμπαντος. Τὸ κέντρο καὶ ἡ πρώτη ἀρχὴ ὅλων τῶν ἐμψυχων καὶ ἐμβίων ὄντων ὅλης τῆς Γῆς, τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ ὅλων τῶν πλανητικῶν συστημάτων καὶ ἀστρινων κόσμων ὅλης τῆς Δημιουργίας. Ὁ Θεός, στὸ ἴδιο νόημα, εἶναι πάνσοφος καὶ παντογνώστης καὶ ἐνεργεῖ τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα. Τὰ πάντα εἶναι μέσα στὸ Θεὸ (Πανενθεϊσμός). Πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει μέσα στὸ Σύμπαν εἶναι μέρος καὶ περιεχόμενον τῆς ἐνιαίας παγκόσμιας πνευματικῆς συνείδησης τοῦ Θεοῦ. Ὅλα τὰ πνεύματα μέσα στὸ πνευματικὸ Σύμπαν ὑπάρχουν, κινῶνται καὶ ζοῦν μέσα στὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀπολύτου καὶ ἀπείρου Πνεύματος, τοῦ Θεοῦ.

6. L O T Z E Rudolf Hermann (1817 — 1881). Ἡ Μεταφυσικὴ τοῦ Lotze οἰκοδομεῖ ἓνα νέο σύστημα Μοναδολογίας (ἐπίδραση τῆς σπριτουαλιστικῆς μεταφυσικῆς τοῦ Leibniz). Ὅλα τὰ ὄντα ὅλου τοῦ Κόσμου, στὸ νόημα τῆς νέας αὐτῆς Μοναδολογίας, εἶναι πνευματικὲς οὐσίαι, ὡς αἰώνιες ἐνότητες καὶ δυνάμεις. Οἱ «Μονάδες», στὸ νόημα τοῦ Lotze, δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα καὶ χωριστὰ ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄτομα, ἀλλ' ἀποτελοῦν μιὰ ἐνότητα μὲ ἀπόλυτη ἀλληλενέργεια μέσα στὸ θεῖο Ἀπόλυτο. Ὁ Θεός εἶναι τὸ Ἀπόλυτο, τὸ ὑπέροχον Ἀγαθόν, ἡ πρώτη ἀρχὴ ὅλων τῶν ὄντων (Μονάδων) τοῦ Πραγματικοῦ καὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀξιών, τῶν Ἰδεῶν καὶ τῶν αἰώνιων Ἀληθειῶν. Ὁ Θεός εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ Κόσμου καὶ ἡ οὐσία τοῦ Κόσμου. Δὲν εἶναι μόνο ἡ κοινὴ πηγὴ τῶν ψυχῶν

καὶ τοῦ ἑξωτερικοῦ Κόσμου, ὄλων τῶν ὄντων (Μονάδων), ὡς πνευματικῶν στὴν οὐσία τους ὄντων, ἀλλὰ συνειδητὴ προσωπικότητα, ἕνας θεὸς ζωῆς ποὺ ἀπ' αὐτὸν ἀναβλύζουν ὅλα τὰ ὄντα ὄλου τοῦ Κόσμου. Ὑπέροτατος σκοπὸς τῆς ζωῆς ὄλων τῶν ὄντων ὄλου τοῦ Κόσμου εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς Ἀρετῆς, ἡ παγκόσμια ἐπιβολὴ τοῦ Ἠθικοῦ Χρέους.

7. HARTMANN Eduard (1842 — 1906). Ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ E. Hartmann εἶναι ἡ κοσμοθεωρία τοῦ μονιστικοῦ Σπιριτουαλισμοῦ, ὡς σύνθεσις τοῦ Βουλησιοκρατισμοῦ καὶ τοῦ Πανπνευματολογισμοῦ. Ἡ ἀπόλυτη πραγματικότητα εἶναι πνεῦμα, ἀλλ' ἀπόλυτα ἀσυνείδητο πνεῦμα (das Unbewusste).

Ἡ Θρησκεία, στὸ νόημα τοῦ E. Hartmann, εἶναι ἡ Θρησκεία τῆς σχέσης τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Πηγὴς τῆς ἡ Νόηση, τὸ Συναίσθημα καὶ ἡ Βούλησις. Κάθε ἀληθινὴ πνευματικὴ Θρησκεία θεμελιώνεται ἀπάνω στὸ αἰσθημα τῆς ἀνάγκης τῆς λύτρωσις τοῦ Ἀνθρώπου. Τῆς λύτρωσις τοῦ Ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ Κακὸ καὶ τῆς ἐξύψωσής του ἀπὸ τοὺς ἑγωϊστικοὺς σκοποὺς τοῦ φυσικοῦ ἀτόμου στοὺς καθολικοὺς καὶ παγκόσμιους σκοποὺς τοῦ Ἀπολύτου.

Ὁ E. Hartmann εἶναι πολέμιος τοῦ Θεϊσμοῦ, στὴν κλασσικὴ ἐννοιά του. Ὁ Θεός, στὸ νόημά του, εἶναι ἀπροσώπο πνεῦμα χωρὶς συνείδηση. Ὁ Κόσμος εἶναι ἐκδήλωση καὶ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τοῦ Θεοῦ.

Ἐπίσης ὁ E. Hartmann ἀρνιέται τὸ δόγμα τῆς Ἀθανασίας τῆς Ψυχῆς.

Γενικὰ ἡ Μεταφυσικὴ τοῦ E. Hartmann καταλήγει στὸν Πανθεϊσμό, τὴν πρὸ χαρακτηριστικὴ κοσμοθεωρία τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ Γερμανικοῦ Κόσμου.

8. WUNDT Wilhelm (1832 — 1920). Ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ Wundt εἶναι βουλησιοκρατικὴ (Voluntarismus). Ὁ Κόσμος, τὸ Σύμπαν, στὸ νόημα τῆς κοσμοθεωρίας αὐτῆς, εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ στρώματα ἐνοτήτων βουλήσεων, ὡς καθαρῶν ἐνεργητικῶν δυνάμεων. Ὁ Κόσμος, στὸ βάθος του, εἶναι ἕνας κόσμος πνευματικῆς ἐνεργητικότητος καὶ δημιουργίας (κοσμοθεωρία Πανψυχισμοῦ ἢ Πανπνευματισμοῦ). Ἡ Φύσις εἶναι τὸ πρῶτο στάδιο, ἡ πρώτη φάσις καὶ μορφή τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς αὐτοανάπτυξης καὶ αὐτοεξέλιξης τοῦ Πνεύματος.

Ἡ ὑπέροτατη ὄντολογικὴ ἰδέα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ W. Wundt εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ Κόσμου. Ὁ Κόσμος εἶναι ἡ ἑξωτερικὴ ἐκδήλωση, ἀποκάλυψις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κόσμος εἶναι μέσα στὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεός, μέσα στὸν Κόσμο. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἰδέα μιᾶς ὑπέροτατης παγκόσμιας Βούλησις. Στὴν καθολικὴ αὐτὴ Βούλησις τοῦ Σύνπαντος συμμετέχουν ὅλες οἱ ἀτομικὲς βουλήσεις ὄλου τοῦ Κόσμου. Ὁ Θεός, εἶναι ὑπερπνευματικός, ἀπόλυτα ὑπερβατικός. Ἡ ὑπερβατικὴ ἐνότητα τῆς Φύσις καὶ τοῦ Πνεύματος.

9. EUCKEN Rudolf (1846 — 1926). Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Eucken εἶναι ἡ Φιλοσοφία τοῦ δημιουργικοῦ Ἐνεργητισμοῦ (Aktivismus), ὡς φιλοσοφίας ἀντικειμενικοῦ Ἰδεαλισμοῦ (ἐπίδρασις τοῦ Πλατωνισμοῦ καὶ τῆς

Φιλοσοφίας τοῦ Fichte). Ὑπέρτατη στιγμή της ἡ ἰδέα μιᾶς καθολικῆς παγκόσμιας πνευματικῆς ζωῆς, θεμελιωμένης ἀπάνω στήν Ἐλευθερία καί τόν ἀκατάπαυτο αἰώνιο δημιουργικό ἀγώνα ἐναντίον τῆς Φύσης καί ὄλων τῶν ἀρνητικῶν δυνάμεων τῆς δημιουργικῆς Ζωῆς. Ἡ καθολική καί παγκόσμια καί παναιώνια πνευματική ζωή εἶναι ἡ ζωή τῆς ἀνώτερης ἐλεύθερης ἐνότητος τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Κόσμου.

Τὸ Πᾶν, σὲ νόημα τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Eucken, εἶναι πνεῦμα. Καί τὸ Πνεῦμα, στήν ἀέναη παγκόσμια πνευματική λειτουργία του, αὐτενέργεια καί αὐτοδημιουργία του, δημιουργεῖ, μέ τόν αἰώνιο ἀδιάκοπο δημιουργικό ἀγώνα τῆς δημιουργικῆς Ζωῆς, μιὰ νέα πραγματικότητα. Ἡ Ἱστορία ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητος εἶναι δυνατή μόνο ὡς συνείδηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐνὸς ὑψηλότερου στρώματος καί κόσμου τῆς Πραγματικότητας. Ἡ Φύση εἶναι ἡ πρώτη βαθμίδα τοῦ Πνεύματος. Οὐσία της ἡ τάση πρὸς τὸ Πνεῦμα. Ἡ ἐσωτερική ζωή μας, ἡ ζωή τῆς ψυχῆς μας, πηγάζει ἀπὸ τὴν καθολική καί παγκόσμια προσωπικότητα τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καί συμπλέκεται μέ τὴν προσωπική ζωή τοῦ πνευματικοῦ Σύμπαντος.

Ἡ Ἱστορία εἶναι ἡ Ἱστορία τῆς ἀνάπτυξης καὶ ἐξέλιξης τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς προσωπικότητας τῆς Θεότητος.

Ἡ παγκόσμια Θρησκεία εἶναι δύναμη πνευματικῆς δημιουργίας. Οὐσία της καί σκοπός της ἡ πνευματική καί ἡ ἠθική ἐξύψωση τοῦ Ἀνθρώπου πρὸς τὴ συνείδηση τῆς πνευματικότητας τῆς καθολικῆς ζωῆς τοῦ Κόσμου καί τόν ἑναρμονισμό τῆς ἀτομικῆς πνευματικῆς ζωῆς καί τῆς πανανθρώπινης καί παγκόσμιας πνευματικῆς ζωῆς.

10. MAINE DE BIRAN. Ὁ Maine de Biran, ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους μεταφυσικοὺς καί θεολόγους τῆς Γαλλίας, εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς θρησκευτικῆς Ψυχολογίας. Τὸ θρησκευτικό πρόβλημα ὁ Maine de Biran μετατοπίζει ἀπὸ τοὺς κόσμους τῆς Μεταφυσικῆς στὶς σφαιρὰς τῆς Ψυχολογίας.

Ἡ Θεολογία τοῦ Maine de Biran καταλήγει σὲ Μυστικισμό. Ἡ Θρησκεία, κατὰ τὸ Maine de Biran, δὲν μπορεῖ νὰ θεμελιωθῇ ἀπάνω στὶς μεταφυσικὲς ἀποδείξεις τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Descartes, ὡς ἀβάσιμες. Τὸ μόνο ἀκλόνητο θεμέλιο τῆς Θρησκείας, στὰ μάτια τοῦ Maine de Biran, εἶναι ἡ θρησκευτικὴ Ἐμπειρία τοῦ Ἀνθρώπου. Μέσα στοὺς κόσμους τῆς θρησκευτικῆς Ἐμπειρίας ἀποκαλύπτεται ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς μέ τὴν ἄμεση παρουσία του μέσα στὸν Κόσμο. Πρὶν ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ Ἐμπειρία δὲν ὑπάρχει μέσα μας ἡ ἐννοια τοῦ Ἀπείρου, ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἐννοια τοῦ Θεοῦ μᾶς δίνει μόνο ἡ θρησκευτικὴ Ἐμπειρία. «Ἡ ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, τονίζει ὁ Maine de Biran, διαπιστώνεται μέ τὴν ἄμεση ἐνόραση τῆς πνευματικῆς Ἐμπειρίας καί δὲν εἶναι δυνατό νὰ στηριχθῇ ἀπάνω στὸν ἀπαγωγικό συλλογισμό.»

Ἡ θρησκευτικὴ Ἐμπειρία, σὲ νόημα τῆς Θεολογίας τοῦ Maine de Biran, εἶναι ἡ ἐμπειρία τοῦ μυστικοῦ, ἡ μυστικιστικὴ ἐμπειρία. («Ὅταν

στοχάζομαι τὸ Θεό, τὴν πρώτη αἰτία ὅλου τοῦ Κόσμου, βλέπω τὸ Θεό, ὄχι στὴν παράσταση τοῦ νοῦ μου, ὅπως τὴν ἰδέα ἐνὸς ξεχωριστοῦ ἀντικειμένου τοῦ ἐξωτερικοῦ Κόσμου, ἀλλ' ὅπως στοχάζομαι τὸ φῶς ποὺ με φωτίζει. Βλέπω τὸν ἴδιο τὸ Θεό καὶ ὄχι μόνο τὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς μιλάει μέσα στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας καὶ ἀποκαλύπτεται μὲ τὶς ἐσωτερικὲς κινήσεις του μέσα στὸν ἑαυτό μας. Τὴ γλῶσσα αὐτὴ τοῦ Θεοῦ θέλουμε ν' ἀκοῦμε πάντα σ' ὅλη τὴ ζωὴ μας, ὅταν ἔχουμε τὴν εὐδαιμονία νὰ τὴν ἀκούσουμε μιὰ φορὰ στὴ ζωὴ μας.» (Ἀπὸ τὸ Ἱμερολόγιο τοῦ Maine de Biran τῆς 14.4.1820. Ἔκδ. Naville σ. 298 καὶ τόμ. III σ. 276)

Ὁ Θεός, στὸ νόημα τῆς Θεολογίας τοῦ Maine de Biran, εἶναι ὁ Θεὸς τῶν φιλοσόφων, ἀπόλυτος, ἀπειρος καὶ αἰώνιος. Δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τῆς γαλήνης καὶ τῆς παρηγοριᾶς, ἀλλ' ὁ Θεὸς τοῦ δράματος καὶ τῆς τραγωδίας, τοῦ τρόμου, τῆς φρίκης καὶ τῆς ἀγωνίας τῆς μεταφυσικῆς, σὲ διαρκῆ δραματικὴ καὶ τραγικὴ μορφή, ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἐχει κάτι ἀπὸ τὸ φοβερὸ δράμα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, τοῦ Γιεχωβά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. «Ὅταν ζητᾶμε νὰ συλλάβουμε τὴν καθαρὴ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, ὁ νοῦς μας ξαναπέφτει μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ αἶσθημα τῆς φρίκης σὰ μέσα σ' ἓνα εἶδος ἰλίγγου μπροστὰ στὴν πιδ βαθεῖα ἄβυσσος.» (Ἱμερολόγ. Ἔκδ. Naville τ. III, σ. 49).

Ἡ Θρησκεία τοῦ Maine de Biran εἶναι ἡ Θρησκεία τῶν μυστικιστῶν. Ἡ Θρησκεία τῆς ἀγάπης ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅλων τῶν πνευματικῶν ὄντων ὅλου τοῦ Κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ὁλὴ ἡ Φιλοσοφία τοῦ Maine de Biran ἐνσωματώνεται στοὺς περίφημους λόγους του : «Ὁ ἰσόλοιο τῆς ἀνθρώπινης Ἐπιστήμης εἶναι δύο: Τὸ προσωπικὸ Ἐγώ, ἀπ' ὅπου ξεκινᾷ τὸ Πᾶν, καὶ τὸ Πρόσωπο — Θεός, ὅπου τελειώνει τὸ Πᾶν.»

11. JAMES William (1842 — 1910). Τὴ θέση της ἔχει ἐδῶ ἐπίσης ἡ Φιλοσοφία τοῦ Ἀμερικανοῦ φιλοσόφου W. James, τοῦ θεμελιωτῆ τοῦ γνωσιοθεωρητικοῦ Πραγματισμοῦ. Ὁ W. James στὴν περιοχὴ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας βαδίζει στὸ δρόμο τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας τοῦ Maine de Biran. Στὰ μάτια του ἡ μόνη ἀσάλευτη βάση τῆς Θρησκείας εἶναι ἡ θρησκευτικὴ Ἐμπειρία. Ἡ θρησκευτικὴ Ἐμπειρία, στὸ νόημά του, εἶναι τὸ πραγματικὸ καὶ ἀπόλυτα ἀναμφισβήτητο καὶ βέβαιο ζωντανὸ αἶσθημα τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν ἐσωτερικὸ κόσμον μας, ἡ ἄμεση συνείδησή μας τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ποὺ μᾶς λυτρώνει ἀπὸ τὸ Κακό, ἀπὸ τὰ Σκοτάδια τῆς Ζωῆς καὶ ἀπὸ τὴν Ἀπόγνωση.

Ἀπάνω στὴ θρησκευτικὴ Ἐμπειρία θεμελιώνεται ἀσάλευτα ὅλη ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ μας καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστη μας στὸν κόσμον τοῦ Ἀοράτου καὶ στὴν τελικὴ ἐνωση τοῦ Ἀνθρώπου μὲ ὅλο τὸν Κόσμον.

12. RAVAISSON — MOLLIEN Felix (1813 — 1900). Ἡ Θεολογία τοῦ Ravaisson θεμελιώνεται ἀπάνω στὴν ἄμεση συνείδηση τοῦ βάθους τοῦ ἐσωτερικοῦ Ἐγὼ τοῦ Ἀνθρώπινου ὄντος, ὡς μέρος τοῦ Ἀπολύτου. Μέσα στὰ βάθη τῆς ἄμεσης συνείδησης τοῦ Ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται ἡ Ἐλευθερία, ὡς οὐσία τοῦ Ἀπολύτου. Ὁ βαθύτερος νόμος τῆς

ζωῆς ὅλου τοῦ Κόσμου εἶναι ὁ νόμος τῆς τάσης της, μὲ ἀπόλυτη ἐλευθερία, στὸ Τέλειο, στὸ Ἄγαθὸ καὶ στὸ Ὡραῖο. Στὸ βάθος ὅλης τῆς Δημιουργίας κυριαρχεῖ μὲ παγκόσμια Βούληση. Καὶ ἡ Βούληση αὕτη εἶναι ἡ Βούληση τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεός, στὸ νόημα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Ravaisson, εἶναι τὸ ἀπόλυτο, ἄπειρο καὶ αἰώνιο Πνεῦμα. Ἡ βούληση τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅλη ἀγάπη. Ὁ Θεὸς ἀπάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ἀγάπη, καλωσύνη, μεγαλοψυχία, στοργὴ καὶ στοργικὴ πρόνοια γιὰ ὅλο τὸν Κόσμο. Τὰ πάντα μέσα στὸ Σύμπαν πορεύονται ἀπόλυτα ἐλεύθερα στὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Θείας Προνοίας¹.

13. LACHELIER Jules (1832 — 1918). Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Lachelier, ἐνδὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ βαθεῖς καὶ πιὸ φωτισμένους φιλοσόφους τῆς αἰωνίας πνευματικῆς Γαλλίας, φέρνει μέσα της βαθειὰ τὴν ἐπίδραση τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Κάντ. Ἡ Ἐρησκεία, στὸ νόημα τοῦ Lachelier, εἶναι ἡ Ἐρησκεία, στὸ νόημα τοῦ Κάντ, ὅπως ἀναπτύσσεται στὸ ἔργο του «Ἡ Ἐρησκεία μέσα στὰ ὄρια τοῦ καθαροῦ Λόγου». Ἡ Ἐρησκεία, στὸ νόημα τοῦ Lachelier, εἶναι ἡ πιὸ βαθειὰ καὶ πιὸ ὑψηλὴ στιγμή τῆς Ἀνθρώπινης Ψυχῆς καὶ Συνείδησης. Μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Lachelier: «Ἡ Ἐρησκεία εἶναι ἡ κατάσταση τοῦ Πνεύματος, ποὺ θέλει νὰ ἦναι καὶ νὰ αἰσθάνεται, πὼς εἶναι ἀπάνω ἀπὸ κάθε πραγματικότητα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἀγωνίζεται νὰ φτάσῃ ἐλεύθερα στὸ ἰδανικὸ τῆς ἀπόλυτης ἀγνότητος καὶ πνευματικότητος... Ἡ οὐσία τῆς Ἐρησκείας γιὰ τὴ δυνατὴ καὶ ἱκανὴ Ψυχὴ εἶναι στὴν ἀτομικὴ προσπάθειά της, μέσα στὴν προσωπικὴ ἀπομόνωσή της, νὰ φτάσῃ στὴν Ἐλευθερίαν καὶ νὰ λατρευτῇ ἀπὸ κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι αὕτη ἡ ἴδια ἡ Ψυχὴ, αὕτη καθ'αυτὴ, ἀπὸ κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία της.» (Ἔργα Lachelier, Ἔκδ. Alcan, τ. II. σ. 166 — 167).

Ἡ Ἐρησκεία, στὰ μάτια τοῦ Lachelier, εἶναι «ὅ,τι πιὸ βαθὺ καὶ πιὸ μύχιο κλείνει μέσα στὰ βάθη της ἡ ἠθικὴ κατάσταση τῆς Ἀνθρώπινης Ψυχῆς» (Αὐτόθ. σ. 168 — 169).

Ὁ Θεός, στὸ νόημα τοῦ Lachelier, εἶναι τὸ ἀπόλυτο καὶ ἄπειρο προσωπικὸ Ὄν. Οὐσία του εἶναι ἡ Ἐλευθερία. Μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ φιλοσόφου: «Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ (ἀξίωμα), ἀλλὰ ἡ αἰώνια ἐνέργεια, ὄχι ἡ μορφὴ, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ Σκέψη, ποὺ ἀστραφτοβολάει μέσα στὸ θεῖο αἰθέρα... Ὁ Θεὸς τῆς μεταφυσικῆς, ποὺ εἶναι ταυτόχρονα καὶ ὁ Θεὸς ὅλου τοῦ Ἀνθρώπινου Γένους... Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἡ καθολικὴ ἄπειρη ὑπόσταση (οὐσία) τοῦ Κόσμου, στὴν ἀφηρημένη καὶ ὑλιστικὴ ἔννοια τοῦ

1. Ὁ H. Bergson στὴ μελέτη του «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ravaisson» (La pensée et le mouvement) Ἔκδ. Alcan σ. 281 — 322) τονίζει, πὼς ἡ μύηση τοῦ Ravaisson στὰ αἰώνια προβλήματα καὶ μυστήρια τῆς αἰωνίας Θεολογίας ἐπήγαξε ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῆς πλαστικῆς τέχνης τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας. Καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ ἐπήγαξε καὶ ἡ μύησή του στὸ αἰώνιο μυστήριον τῆς Ἀθανασίας τῆς Ψυχῆς.»

Σπινόζα, ἀλλ' ἡ ὑπέριστα καὶ ἀπόλυτα τελεία ἐνέργεια... ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ αἰτία ὄλου τοῦ Κόσμου, τὸ "Ὀν ὄλων τῶν ὄντων... ἓνα ζωντανὸ πρόσωπο... μιὰ Σκέψη ποὺ γνωρίζει, καὶ προπάντων μιὰ Βούληση ποὺ ἀγαπάει... ἡ ἀπόλυτη Προσωπικότητα, ποὺ εἶναι ἀντικείμενο τῆς θεωρητικῆς πνευματικῆς ἐνόρασης καὶ ὄχι τῆς αἰσθητηριακῆς Ἐμπειρίας... τὸ ἀπόλυτο Ἄγαθόν, ὁ ὑπέριστα σκοπὸς καὶ στὸ νόημα αὐτὸ ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Κόσμου... ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα καὶ τὸ ἄπειρο "Ὀν.» (Αὐτόθ. τόμ. I, σ. 7,12,13,14,16).

14. BOUTROUX Emile (1845 — 1921). Ἡ Μεταφυσικὴ τοῦ Boutroux ἀποκορυφώνεται στὴ φιλοσοφία του τῆς Θρησκείας καὶ στὴ θεολογία του. Ἡ Θρησκεία, στὸ νόημα τοῦ Boutroux, εἶναι ἡ προσφορὰ στὸν Ἄνθρωπο «μιας πικρῆς πλούσιας καὶ πικρῆς βαθειᾶς ζωῆς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς διάνοιας, εἶναι ἓνα εἶδος σύνθεσης ἢ καλύτερα ἓνα εἶδος ἐσωτερικώτερης καὶ πνευματικώτερης ἐνώσεως τοῦ ἐνστίχτου καὶ τοῦ νοῦ. Κέντρο καὶ πηγὴ τῆς Θρησκείας ἢ Ἀνθρώπινη Προσωπικότητα. Ψυχὴ καὶ οὐσία τῆς Θρησκείας ἢ πίστις στὸ Ἠθικὸ Χρέος, ἢ ζήτησις τοῦ Ἄγαθοῦ καὶ ἡ ἀγάπη ὄλου τοῦ Κόσμου. Ἀρχὴ τῆς Θρησκείας ἢ ἀρχὴ τῆς δημιουργικῆς δύναιμης τοῦ Πνεύματος, δηλαδὴ ἡ Ἐλευθερία. Καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀποκαλύπτεται σ' αἰώνια σύμβολα μέσα στὴ ζωὴ ὄλης τῆς Ἀνθρωπότητος.»

Ὁ Θεός, στὸ νόημα τῆς Θεολογίας τοῦ Boutroux, εἶναι ὁ Θεὸς τῆς θεϊστικῆς Μεταφυσικῆς. Τὸ ἀπόλυτο πνευματικὸ "Ὀν. Ὑπέριστα χρέος τοῦ Ἀνθρώπου ἢ λατρεία τοῦ Θεοῦ «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ». Τὴ δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ αἰστανόμαστε μέσα στὰ βάρη τῆς ψυχῆς μας στὶς προσπάθειές μας καὶ στοὺς ἀγῶνές μας νὰ ὑψωθοῦμε στοὺς κόσμους του καὶ νὰ φτάσουμε κοντὰ στὸ Θεό.

15. RENOUVIER Charles (1818 — 1908). Ὁ Renouvier εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους φιλοσόφους τῆς Γαλλίας τοῦ 19ου αἰῶνα, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ φιλοσοφικοῦ Νεοκριτισμοῦ (ἐπίδραση τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Κάντ) καὶ τοῦ κριτικοῦ Περσοναλισμοῦ. Ὁ Θεός, στὸ νόημα τοῦ Renouvier, εἶναι ἀπόλυτη ἐλευθερία καὶ ἡ πρώτη ἀρχὴ τῶν πνευματικῶν Ἰδεῶν καὶ ὄλων τῶν ἐνώσεων καὶ συνθέσεων τους. Δὲν εἶναι οὐσία ἢ ἐν' ἀπόλυτο, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ τάξις ὄλου τοῦ Κόσμου (ἐπίδραση τοῦ Fichte). Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀσφάλεια, πὼς μέσα στὸ Σύμπαν βασιλεύει τὸ κράτος τοῦ νόμου τῆς Δικαιοσύνης ποὺ ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἐκπλήρωσις τοῦ Ἠθικοῦ Χρέους (Brehier Ἰστ. Φιλοσ. τ. Β. σ. 977).

Ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ ἢ ἀρχὴ τοῦ Ἄγαθοῦ καὶ τῆς Δικαιοσύνης. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε ὄλο τὸν Κόσμο ὡς τέλειο ὄργανισμὸ ζωῆς. Οὐσία ὄλων τῶν ὄντων ὄλου τοῦ Κόσμου εἶναι ἡ Ἐλευθερία. Τὸ Κακὸ μέσα στὸν Κόσμο ὑπῆρξε συνέπεια τῆς πτώσεως τοῦ Ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Κόσμο τοῦ Θεοῦ. Πρῶτη αἰτία τοῦ Κακοῦ εἶναι ὁ Ἐγωϊσμός. Ὑπέριστα σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ Ἀνθρώπου ὁ ἀκατάπαυτος πόλεμος ἐναντίον τοῦ Ἐγωϊσμοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ. Ἡ πραγμάτωσις τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ὀδηγεῖ στὴ δημιουργία

μιάς νέας Ἀνθρωπότητας. Τῆς Ἀνθρωπότητας τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης καὶ τῆς ἔνωσης ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ θεωρία τῆς Ἀθανασίας τῆς Ἀνθρώπινης Ψυχῆς νοεῖται στὴ Φιλοσοφία τοῦ Renouvier καὶ εἶναι δυνατὴ στὴ μορφή τῆς μετεμψύχωσης. Στὸ νόημα αὐτὸ ὁ Ἀνθρώπος προϋπῆρξε πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του καὶ τὴ ζωὴ του μέσα στὸν αἰσθητὸ φυσικὸ Κόσμο.

Ἡ περσοναλιστικὴ φιλοσοφία τοῦ Renouvier ἀποκορυφώνεται στὴ Μοναδολογία του (ἐπίδραση τῆς Μοναδολογίας τοῦ Leibniz). Ὁ Κόσμος, στὸ νόημα τῆς Μοναδολογίας αὐτῆς, εἶναι ἕνας κόσμος «Μονάδων». Οἱ «Μονάδες», στὸ νόημα τοῦ Renouvier, ἔχουν πνευματικὴ αὐτοσυνείδηση, εἶναι πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ὀντότητες, αὐτενεργητικὰ καὶ αὐτοδημιουργικὰ ὄντα ποὺ κλείνουν μέσα στὰ βάρη τους τὴν ἀρχὴ τῆς αὐτενεργητικότητος καὶ αὐτοδημιουργίας τους. Οὐσία τους ἡ Ἐλευθερία, ὡς δύναμη καὶ ἀρχὴ δημιουργίας μέσα στὸ φυσικὸ κόσμο τῶν φαινομένων νέων σειρῶν φαινομένων. Ἡ Ψυχὴ εἶναι ὁ νόμος τῆς Προσωπικότητος, ὡς ἀτομικοῦ ὄργανισμοῦ.

Ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς Θεολογίας τοῦ Renouvier εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς θεμελίωσης τῆς πίστεως στὸ Θεὸ ἀπάνω στὴν ἀρχὴ τῆς ἠθικότητος καὶ τῆς ἠθικῆς τάξης ὅλου τοῦ Κόσμου καὶ στὸ ἰδεῶδες τῆς ἠθικῆς Τελειότητος (ἐπίδραση τῆς ἠθικῆς Θεολογίας τοῦ Κάντ).

Ἡ κεντρικὴ ἀρχὴ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Renouvier εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐλευθερίας. Ἡ περσοναλιστικὴ Φιλοσοφία τοῦ Renouvier εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀποθέωση τῆς Ἐλευθερίας. Ἡ ἀποθέωση τοῦ Ἀνθρώπου, ὡς ἐλεύθερου ὄντος. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἀπόλυτη Ἀλήθεια, ποὺ διαπιστώνεται, μὲ ἀπόλυτη πνευματικὴ βεβαιότητα, μέσα στὴν ἀπόλυτα πραγματικὴ ζωὴ ὅλου τοῦ Κόσμου. Τὴν Ἐλευθερία ζοῦμε μέσα στὴ βούλησή μας, μέσα στὴ σκέψη μας καὶ μέσα στὴν πίστη μας. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἡ δύναμη ν' ἀρχίζη νέες σειρὲς φαινομένων μέσα στὸν Κόσμο τῶν φυσικῶν φαινομένων, νέες σειρὲς φυσικῶν φαινομένων ποὺ εἶναι σχετικὰ καὶ μερικὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς πρωτητερινὲς καταστάσεις τους. Ἐλευθερία ὑπάρχει καὶ μέσα σ' αὐτὴ ἀκόμη τὴ Φύση. Ἀλλ' ἡ ἀπόλυτη Ἐλευθερία εἶναι μόνο ὁ Θεός.

16. BRADLEY Francis Herbert (1846 — 1924). Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Ἀγγλοῦ φιλοσόφου Bradley εἶναι φιλοσοφία κριτικοῦ Ἰδεαλισμοῦ (ἐπίδραση τοῦ Κάντ καὶ τοῦ Hegel). Κεντρικὴ ἀρχὴ τῆς εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς «ἀπόλυτης Ὀλότητος». Τὸ Ἀπόλυτο, στὰ μάτια τοῦ Bradley, εἶναι ὀλοζώντανη ἀτομικὴ πνευματικὴ ἐνότητα, ἕνα ἁρμονικὸ σύστημα ποὺ ἀγκαλιάζει τὸ Σύμπαν καὶ ἀναπτύσσεται μέσα στὸν κόσμο τῶν ὑποκειμένων καὶ τῶν ἀντικειμένων. Ἡ ἀπόλυτη ἐνότητα εἶναι ἡ ἐνότητα τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ ἀτομικὰ ὄντα ὅλου τοῦ Κόσμου.

17. EMERSON Ralph Waldo (1803 — 1882). Μέσα στὸ χορὸ τῶν μεγάλων φιλοσόφων καὶ μυστῶν τῆς αἰώνιας Θρησκείας τοῦ Λόγου ἔχει ξεχωριστὴ θέση καὶ ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς Ἀμερικῆς Emerson. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Emerson εἶναι ἡ Φιλοσοφία τοῦ ὑπερβατικοῦ Ἰδεαλισμοῦ,

στο νόημα του μεταφυσικοῦ μονιστικοῦ Σπικιτουαλισμοῦ. Οὐσία τοῦ Παν-
τός τὸ Πνεῦμα. Ἡ Φύση εἶναι ἀπλὸ φαινόμενο τοῦ Πνεύματος. Τὸ Πνεῦ-
μα εἶναι τὸ κέντρο καὶ ἡ κεντρικὴ ἀρχὴ τοῦ φυσικοῦ Σύμπαντος. Οὐσια-
στικὴ τάση τοῦ Πνεύματος ἡ ζωὴ μὲ δύναμη καὶ ἡ ἐνέργεια μέσα στὰ πάν-
τα. Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἡ μοναδικὴ ἀπόλυτη Πραγματικότητα, ποὺ προοδεύει
κι' ἐξελλίσσεται προοδευτικὰ μ' ἓνα σκοπὸ, τὴ δημιουργία ἑνὸς νέου ὡραιό-
τερου Κόσμου. Ἡ Φύση εἶναι ἀποκάλυψη τοῦ Πνεύματος.

Ὁ Θεός, στὸ νόημα τῆς Φιλοσοφίας καὶ Θεολογίας τοῦ Emerson,
ἀποκαλύπτεται μέσα στὸ φυσικὸ Σύμπαν. Τὸ Σύμπαν εἶναι ἓνας ἐνιαῖος
ὀλοζώντανος Ὁργανισμός. Τὸ Πνεῦμα, πνεῦμα ζωῆς, εἶναι ὁ φορέας τῆς
Θεότητος. Ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται μὲ τὴν ἐνέργειά του καὶ τὴ δημιουργία
τοῦ Πνεύματος μέσα σὲ κάθε ἀνθρώπινο ὄν, σὲ κάθε Ἀνθρώπινη Ψυχὴ.
Τὸ πνεῦμα τοῦ Κόσμου, τὸ πνεῦμα τῆς Ζωῆς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνθρω-
πότητος, εἶναι σὲ ἀπόλυτη ἀλληλεξάρτηση καὶ ἀλληλενέργεια καὶ στὸ βάθος
καὶ στὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Ὁ Ἀν-
θρώπος ἔχει τὴ δύναμη νὰ γνωρίζη, πὼς ὅλη ἡ Φύση καὶ τὸ παγκόσμιο
Πνεῦμα ὅλης τῆς Δημιουργίας ἀποκαλύπτονται μέσα στὰ βίβη τῆς ψυχῆς
του καὶ πὼς τὸ Ὑψιστο μέσα στὸν Κόσμο, ὁ Θεός, κατοικεῖ μέσα του.
Ἐπίσης ὁ Ἀνθρώπος ἔχει τὴ δύναμη νὰ γνωρίζη, μὲ τὴν παρουσία τοῦ
Ἠθικοῦ Χρέους μέσα στὸν Κόσμο, πὼς ὅλες οἱ πηγὲς τοῦ φυσικοῦ Σύμ-
παντος εἶναι μέσα στὸ πνεῦμά του καὶ στὴν πνευματικὴ συνείδησή του. Ἡ
δύναμη τῆς Ψυχῆς εἶναι δύναμη ἀμεσης πνευματικῆς ἐνόρασης κι' ἐμπει-
ρίας. Ἡ Ψυχὴ ἐνορᾷ καὶ προορᾷ πνευματικὰ τὰ πάντα καὶ δημιουργεῖ τὰ
πάντα, σύμφωνα μὲ τὶς πνευματικὲς ἐνοράσεις καὶ προοράσεις της. Τὸ Ὑ-
ψηλὸ καὶ τὸ Ὠραῖο δὲν εἶναι μέσα στὴ Φύση, ἀλλὰ μέσα στὸν Ἀνθρώπο.
Ὅλα τὰ ὄντα ὅλου τοῦ Κόσμου ἔχουν ἓνα ἠθικὸ σκοπὸ.

Μέσα στὸ ἀπόλυτο καὶ ἀπειρο Ὄν ὑπάρχει ἡ Ὑπερψυχὴ. Ἡ Ὑπερ-
ψυχὴ περιέχει ὅλα τὰ ἄϋλα, ἀχώρα καὶ ἀχρονα ὄντα. Τὸ Σύμπαν εἶναι δη-
μιουργία τῆς Ὑπερψυχῆς. Ὁ Κόσμος εἶναι τὸ αἰώνιο θαῦμα τῆς Ψυχῆς.

Ὁ Θεός καὶ τὰ αἰώνια μυστήρια τοῦ Κόσμου ἀποκαλύπτονται στὸν
Ἀνθρώπο τῆς ἠθικῆς Ἀρετῆς καὶ Τελειότητος, ποὺ οὐσία τῆς ψυχῆς του
εἶναι ἡ συνείδηση τοῦ ὑψηλοῦ Ἠθικοῦ Χρέους. Καὶ ὁ πιὸ ἀπλὸς καὶ πιὸ
ταπεινὸς ἄνθρωπος λατρεύοντας τὸ Θεὸ μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ του, μὲ ἀπόλυτη
ἀγνότητα, γίνεται καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Στὶς στιγμὲς αὐτὲς τῆς ἀγνότα-
της λατρείας τοῦ Θεοῦ ὁ Ἀνθρώπος ἐνώνεται μὲ τὸ Θεό. Ἡ ἔνωση τοῦ
Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια μυστήρια τοῦ ἀπολύτου
Ὄντος.

IV. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ 20οῦ ΑΙΩΝΑ.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Πνεύματος σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες καὶ ὅλες τὶς σφραῖρες
τῆς δημιουργίας τοῦ πνευματικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ ἰδίως στὴν περιοχὴ τῆς
Φιλοσοφίας ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια, πὼς ἡ Ἱστορία τῆς ζωῆς

ἄλλης τῆς Ἀνθρωπότητας εἶναι τὸ θέατρο τῆς θανάσιμης σύγκρουσης καὶ πάλης τῶν Ἰδεῶν. Ἀντίθετα πρὸς τὰ δόγματα τοῦ Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ ἢ Ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα φανερῶνει καὶ ἀποδείχνει, μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα, πῶς τῆ ζωὴ ἄλλης τῆς Ἀνθρωπότητας ὄλων τῶν ἐποχῶν της κυβερνοῦν οἱ Ἰδέες καὶ μόνο οἱ Ἰδέες. Οἱ Ἰδέες τοῦ φωτεινοῦ καὶ ἐλεύθερου κριτικοῦ δημιουργικοῦ φιλοσοφικοῦ Πνεύματος, ποὺ οἰκοδομεῖ πάντα ἀπάνω στὴν ἀπόλυτη Πραγματικότητα — Ἀλήθεια, ὡς τὴν αἰώνια βάση τῆς Ζωῆς.

Ἡ κεντρικὴ θεωρία τῆς Φιλοσοφίας τοῦ 20οῦ αἰώνα εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀπόλυτης ἀνεξαρτησίας τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ὕλης. Μὲ ἄλλους λόγους ἡ θεωρία τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας τῆς τελείας αὐτενεργείας καὶ αὐτοδημιουργίας τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Ἀνθρώπινου ὄντος, ὡς πνευματικοῦ ὄντος, δηλαδή ἡ θεωρία τῆς Δημιουργικῆς Ἐλευθερίας.

Ὁ 19ος αἰώνας ὑπῆρξε ὁ κατ' ἐξοχὴν αἰώνας τοῦ ἀντιμεταφυσικοῦ πνεύματος καὶ τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Ὑλισμοῦ — Ἀθεϊσμοῦ καὶ κατὰ φυσικὴ συνέπεια καὶ τῆς πολεμικῆς ἐναντίον τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τῆς Θρησκείας καὶ μάλιστα ἐναντίον τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, ὡς Θρησκείας τοῦ Ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ Θεϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀπολύτου θριάμβου τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς τῆς Μεταφυσικῆς. Ἀλλ' ὁ νόμος ὄλων τῶν νόμων τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Ἱστορίας, ὁ νόμος τῆς διαλεκτικῆς κίνησης καὶ προόδου τοῦ Πνεύματος, μὲ δραματικώτατους καὶ τραγικώτατους ἀγῶνες καὶ μέσ' ἀπὸ σκοτάδια, καὶ τῆς τελικῆς πανεπιβολῆς στὴ ζωὴ ὄλλης τῆς Ἀνθρωπότητας τῆς πολιτείας τῶν Ἰδεῶν, τῶν ἀπολύτων καὶ αἰώνιων πνευματικῶν Ἀληθειῶν, ὠδήγησε στοὺς ἀντίποδες τοῦ πνεύματος τοῦ 19ου αἰώνα καὶ τῶν κόσμων τοῦ Ὑλισμοῦ — Ἀθεϊσμοῦ καὶ στὴ νίκη τοῦ πνεύματος τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τοῦ Ἰδεαλισμοῦ. Καὶ στὸν 20ὸ αἰώνα εἶναι ὀλοφάνερα τὰ σημάδια καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς παγκόσμιας δράσης τοῦ πνεύματος τοῦ Ὑλισμοῦ καὶ τοῦ Ἀθεϊσμοῦ στὸν περασμένο αἰώνα, ἀλλὰ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ μαρτυροῦν περισσότερο τὸ ἀδυνατίσμα καὶ τὴν ὑποχώρηση στὸν αἰώνα μας τῶν θεωριῶν τοῦ Ὑλισμοῦ καὶ τοῦ Ἀθεϊσμοῦ. Ἐκεῖνο ποὺ κυρίως καὶ οὐσιαστικὰ χαρακτηρίζει τὴ Φιλοσοφία τοῦ 20οῦ αἰώνα εἶναι ἡ ἀνανέωση καὶ ἀναγέννηση τοῦ αἰώνιου δημιουργικοῦ μεταφυσικοῦ πνεύματος τῆς φωτισμένης Ἀνθρωπότητας. Καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὕτῃ ἐκβάλλει, σύμφωνα μὲ τοὺς θεμελιώδεις παγκόσμιους καὶ παναιώνιους νόμους τοῦ παγκόσμιου Γίγνεσθαι, τόσο τὸ μεγάλο ρεῦμα τοῦ γενικοῦ πνεύματος τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα, ποὺ κυριαρχεῖ τὸ πνεῦμα τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τοῦ Ἰδεαλισμοῦ, ὅσο καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ βαθύτερου πνεύματος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Βιολογίας, ποὺ οἱ μεγάλες καὶ πρωτοφανέστες στὴν πνευματικὴ Ἱστορία ὄλλης τῆς Ἀνθρωπότητας ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τους, καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Μακροκόσμου καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Μικροκόσμου, ἀλλάξαν τελείως τὴν ὄψη ὄλου τοῦ Κόσμου καὶ ἄνοιξαν ἐλεύθερο τὸ δρόμο πρὸς τὸν ἀπόλυτο θρίαμβο τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ Ἰδεαλισμοῦ.

Τὸ μεγάλο αἴτημα, τὸ αἴτημα ὄλων τῶν αἰτημάτων τῆς ζωῆς ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι τὸ αἴτημα τοῦ Θεοῦ. Τὸ αἴτημα τοῦ γυρισμοῦ τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεό, πού τὸ θάνατό του εἶχε διακηρύξει ὁ Ὑλισμὸς τοῦ 19ου αἰώνα καὶ διακηρύσσει καὶ ὁ Ὑλισμὸς τοῦ 20οῦ αἰώνα, καὶ στὸν κόσμον τῶν ἀπολύτων καὶ αἰώνιων πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν Ἀξιῶν τῆς Θρησκείας, τῆς δοθῆς Μεταφυσικῆς καὶ τῆς Ἠθικῆς.

Καὶ τὸ πῶς χτυπητὸ παράδειγμα καὶ τὴν πῶς ἀποκαλυπτικὴ εἰκόνα τῆς ἀντιϋλιστικῆς καὶ ἰδεαλιστικῆς καὶ θεϊστικῆς πνευματικῆς στροφῆς τῆς Ἀνθρωπότητας στὸν 20ὸ αἰώνα δίνει ἡ Φιλοσοφία τοῦ Bergson καὶ ὄλων τῶν ἄλλων μεγάλων ἰδεαλιστῶν φιλοσόφων ὅλου τοῦ Κόσμου τῆς ἐποχῆς μας, πού μὲ τὴν παγκόσμια ἀπήχησή της εἶχε ὡς συνέπεια τὴ στροφὴ τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τῆς Ἀνθρωπότητας πρὸς τοὺς κόσμους τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ Ἰδεαλισμοῦ.

1. BERGSON Henri. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Bergson εἶχε καὶ ἔχει βαθύτατη ἐπίδραση σ' ὅλο τὸν Κόσμον στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα καὶ σ' ὅλο τὸν 20ὸ αἰώνα καὶ ἡ ἐπίδραση αὕτη εἶναι ἡ τελειότερη ἀπόδειξη, πῶς ἀνταποκρίνεται στὰ πῶς βαθειὰ αἰτήματα τῆς ψυχῆς τῆς Ἀνθρωπότητας τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ δημιουργὸς τῆς «Δημιουργικῆς Ἐξέλιξης» καὶ τῶν «Δύο πηγῶν τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Θρησκείας» εἶναι ὁ τυπικὸς ἐκπρόσωπος καὶ ὁ τελειότερος ἐρμηνευτὴς τῆς ψυχῆς ὅλου τοῦ σύγχρονου Κόσμου. Πνεῦμα βαθύτατα μεταφυσικὸ καὶ σπινθηροειδὲς ἐπιστημονικὸ ἔθεσε ὡς κύριον σκοπὸ τῆς Φιλοσοφίας του τὴ θεμελίωση τῆς Μεταφυσικῆς ἀπάνω καὶ στὴν Ἐπιστήμη καὶ στὸ ὑψηλὸ καὶ αἰώνιο πνεῦμα τῆς μεταφυσικῆς οὐσίας τοῦ Ἀνθρώπου. Τὸ μεταφυσικὸ — θεολογικὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφικῆς δημιουργίας του ὁ Bergson ἐκθέτει πλατεῖα καὶ σ' ὅλα τὰ ἔργα του καὶ κυρίως στὸ τελευταῖο μεγάλο ἔργο του «Οἱ δύο πηγὲς τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Θρησκείας» (1932).

Ἡ Θρησκεία, στὸ νόημα τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ἔργου τοῦ Bergson, ἔχει δύο ἔννοιες, μιὰ στατικὴ καὶ μιὰ δυναμικὴ ἔννοια. Ἡ στατικὴ Θρησκεία εἶναι ἡ Θρησκεία τῆς μυθοπλαστικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀνθρώπου, τῆς μυθοπλαστικῆς φαντασίας του, τῆς πνευματικῆς δυνάμεως τῆς δημιουργίας τῶν κόσμων τῶν θεῶν τῶν πολυθεϊστικῶν θρησκειῶν. Ἡ Θρησκεία, στὴ στατικὴ ἔννοιά της, εἶναι ἡ πρώτη μορφή τῆς πνευματικῆς πάλης τοῦ Ἀνθρώπου μ' ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν ἀρνητικῶν καὶ σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς του μέσα στὸ Σύμπαν. Ἡ Θρησκεία, ἀπ' τὸ ἓνα μέρος τῆς πνευματικῆς συνείδησης τῶν μεγάλων καταλυτικῶν ἐχθρῶν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς (τῆς καταβολῆς καὶ κατάρτησης τῶν ζωτικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπινου Ὄργανισμοῦ καὶ κάθε εἴδους νόσων, τῆς δράσης τοῦ στοιχείου τοῦ νόμου τῆς οργανικῆς φθορᾶς (τοῦ Χρόνου) καὶ τέλος τοῦ βιολογικοῦ ξεπεσμοῦ του καὶ τοῦ τερματισμοῦ τῆς Ζωῆς (τοῦ Θανάτου), ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος τῆς θριαμβευτικῆς πολεμικῆς ἐναντίον ὄλων τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν τοῦ Ἀνθρώπου.

Ἡ στατική Θρησκεία, γέννημα τῆς δημιουργικῆς Φαντασίας τοῦ Ἀνθρώπου, εἶναι μέσο βιολογικῆς ἀνάγκης, ὄργανο τῆς ἀρχῆς ὄλων τῶν ἀρχῶν τῆς Ζωῆς, τῆς ἀρχῆς τῆς βιολογικῆς σωτηρίας καὶ διατήρησης τοῦ Ἀνθρώπινου Εἴδους.

Ἡ δυναμικὴ ἀντίθετα Θρησκεία εἶναι ἡ Θρησκεία τῆς δυναμικῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἐρμηνείας τοῦ Σύμπαντος. Ἡ Θρησκεία τῆς μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας τῆς Ζωῆς, ὡς ἀδιάκοπης καὶ αἰώνιας δημιουργικῆς ὁρμῆς, πάλης, ἐνεργείας καὶ δημιουργικῆς Ἐλευθερίας. Ἡ Θρησκεία, στὸ νόημα αὐτό, εἶναι ἡ Θρησκεία τῆς ὑπερπνευματικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀνθρώπου, τοῦ δημιουργικοῦ Πνεύματος, τοῦ ὑψηλοῦ Μυστικισμοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ Ἡρωϊσμοῦ, τοῦ Ἔρωτος, τοῦ Θεοῦ.

Ἡ στατική Θρησκεία εἶναι ἡ Θρησκεία τοῦ Μύθου, τῆς δημιουργικῆς Φαντασίας. Ἡ δυναμικὴ Θρησκεία εἶναι ἡ Θρησκεία τοῦ δημιουργικοῦ Λόγου καὶ τῆς δημιουργικῆς Ψυχῆς, ἡ Θρησκεία τῶν μεγάλων δημιουργικῶν καὶ ἠρωϊκῶν μορφῶν τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας, τῶν μεγάλων πνευμάτων καὶ τῶν μεγάλων ψυχῶν, τῶν μεγάλων μυστικῶν, τῶν μεγάλων σοφῶν, τῶν μεγάλων ἠρώων καὶ τῶν μεγάλων μαρτύρων καὶ ἀγίων.

Στὰ μάτια τοῦ Bergson οἱ μεγάλοι μυστικοὶ εἶναι οἱ μόνοι πραγματικοὶ θεμελιωτὲς τῆς ἀληθινῆς Θρησκείας τοῦ Θεοῦ, τῆς δυναμικῆς Θρησκείας. Στὸ νόημα τῆς δυναμικῆς Θρησκείας — Μεταφυσικῆς — Θεολογίας τοῦ Bergson ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀνθρώπου ἐνώνεται μὲ τὸ Θεό, μὲ τὴ σκέψη καὶ τὸ συναίσθημα, μὲ τὴν πνευματικὴ ἐνόραση καὶ στὴν κατάστασιν τῆς πνευματικῆς Ἐκστασης. Ὁ Θεὸς εἶναι κοντὰ στὴν Ψυχὴ καὶ μέσα στὴν Ψυχὴ. Ὁ Θεὸς εἶναι κυρίως δημιουργός, δημιουργικὴ ἐνέργεια, δημιουργικὴ ἐλευθερία, δημιουργικὴ ζωὴ. Ἀπάνω ἀπ' ὅλα ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη. Ὁ Θεὸς πλημμυρίζει καὶ κατακλύζει ὅλο τὸν Κόσμο μὲ ἀγάπη καὶ δημιουργεῖ τὸν κόσμον τῆς Ἀγάπης, τῆς Ζωῆς, καὶ ἀπάνω ἀπ' ὅλα τὸ Ἀνθρώπινο Ὄν.

Κατὰ τὸν Bergson μόνο ὁ ἀληθινὸς καὶ γνήσιος πηγαῖος Μυστικισμὸς μπορεῖ νὰ φτάσῃ στὸ Θεό. Πηγὴ γνώσης, κατὰ τὸν Bergson, εἶναι ἡ Ἐμπειρία καὶ μόνο ἡ Ἐμπειρία. Ἡ ἐμπειρία τοῦ μυστικοῦ. Ἡ ἐμπειρία τοῦ μυστικοῦ εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Ὁ Μυστικισμὸς εἶναι ἡ ἀληθινὴ οὐσία τῆς Θρησκείας. Ἡ ἀγάπη τῆς ἀγάπης. Ἡ ὑπέροχη στιγμή τῆς ἀληθινῆς Ζωῆς, τῆς δημιουργικῆς Ζωῆς. Ἡ Ζωὴ, στὴν ἀληθινὴ οὐσία της, εἶναι πνευματικὴ. Ἡ Ζωὴ διαπερνᾷ τὸ Σύμπαν καὶ ὁ ποταμὸς τοῦ Πνεύματος πλημμυρίζει ὅλο τὸν Κόσμον καὶ κατακλύζει τὸ Πᾶν.

Ἡ μόνη ἀληθινὴ Θρησκεία, στὸ νόημα τοῦ Bergson, εἶναι ἡ δυναμικὴ, ἡ ἠρωϊκὴ Θρησκεία. Ἡ Θρησκεία τοῦ ἀληθινοῦ καὶ γνήσιου Μυστικισμοῦ. Ἡ μυστικιστικὴ Θρησκεία εἶναι καθαρὴ πνευματικὴ ἐνέργεια, δυναμικὸς πνευματικὸς Ἐνεργητισμὸς, ὑπερκοσμικὴ, ὑπερφυσικὴ, ὑπεροργανικὴ, ὑπερβιολογικὴ Θρησκεία. Ὁ γνήσιος Μυστικισμὸς εἶναι δυνάμη καθαρῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, ἡ πνευματικὴ δυνάμη τοῦ Ἀνθρώπου ποὺ ξεπερνᾷ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ πεπερασμένα ὄρια τῆς Ἀνθρώπινης Φύσεως

καὶ φτάνει μέσα στοὺς κόσμους τῆς πνευματικῆς δημιουργικῆς δομῆς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς (élan spirituel).

Ὁ μέγας μυστικός, στὸ νόημα τῆς δυναμικῆς καὶ ἡρωϊκῆς Θρησκείας τοῦ Bergson, εἶναι ὁλος ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη τοῦ μεγάλου μυστικοῦ δὲν εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό, ἀλλ' ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ ὅλο τὸν Κόσμο καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ μέγας μυστικός ἀγαπάει μέσ' ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ μὲ τὸ Θεό. Καὶ ἀγαπάει μὲ θεία ἀγάπη ὅλη τὴν Ἀνθρωπότητα. Ἡ ἀγάπη τοῦ μεγάλου μυστικοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁλος ἀγάπη πρὸς ὅλο τὸν Κόσμο καὶ ἡ θεία ἀγάπη ὅλου τοῦ Κόσμου πρὸς τὸ Θεό. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπειρη καὶ αἰώνια πηγὴ δημιουργικῆς ζωῆς. Καὶ ἡ δημιουργικὴ ζωὴ εἶναι ἀνάβαση στὸ Θεό. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπόλυτη καὶ αἰώνια Ἀλήθεια, ἀπόλυτη καὶ αἰώνια Ζωὴ — Δημιουργία — Εὐδαιμονία.

2. MARCEL Gabriel (1899 —). Ὁ Marcel εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους ἐκπροσώπους τοῦ σύγχρονου Χριστιανικοῦ Καθολικισμοῦ. Ὁ Χριστιανικὸς ὑπαρξισμὸς του εἶναι ὀντολογικὴ φιλοσοφία μεταφυσικοῦ Ρεαλισμοῦ.

Ἡ ὑπαρξιακὴ Φιλοσοφία τοῦ Marcel ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης (sum = ὑπάρχω) καὶ μὲ τὴν ἀναλυτικὴ Σκέψη (τὶς ἀναλύσεις τῶν ἐννοιῶν τῆς ἀγάπης, τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας, τοῦ μυστηρίου) ὑψώνεται στὴ βεβαίωση καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ὑπαρξης καὶ τῆς πραγματικότητας τοῦ Θεοῦ — Προσώπου.

Κατὰ τὴ Φιλοσοφία — Θεολογία τοῦ Marcel στὸ Θεὸ δὲν ὀδηγεῖ ὁ δρόμος τῆς καθαρῆς θεωρητικῆς Φιλοσοφίας, ἀλλὰ μόνον ὁ δρόμος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συμμετοχῆς (participation) τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεό.

Ἡ κεντρικὴ θεωρία τῆς ὑπαρξιακῆς Φιλοσοφίας τοῦ Marcel εἶναι ἡ θεωρία τῆς Ἐνσάρκωσης (Incarnation), μὲ ἄλλους λόγους ἢ θεωρία τοῦ ἐνανθρωπισμοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀνθρώπος, κατὰ τὸ Marcel, εἶναι ἓνα ἐνσαρκωμένο ὄν. Ἐνσαρκωμένο ὄν, στὸ νόημα τοῦ Marcel, θέλει νὰ εἰπῇ ὄν, ποὺ συμμετέχει στὸ Θεό. Ἡ ἀνθρώπινη Συνείδηση, ἡ ἐσωτερικὴ ἀνθρώπινη Ἐμπειρία, εἶναι συνείδηση θείας ἐνσάρκωσης, συνείδηση παρουσίας τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν Κόσμο, συμμετοχῆς τοῦ Ἀνθρώπου μέσα στὸ Θεό.

Ἡ ζωὴ τοῦ Ἀνθρώπου, στὰ μάτια τοῦ Marcel, εἶναι «μυστήριον». Καὶ ἡ ἰδέα τοῦ «μυστηρίου» παίζει ξεχωριστὸ ρόλο στὴ Φιλοσοφία τοῦ Marcel. Ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν Κόσμο — συμμετοχὴ τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεό — εἶναι «μυστήριον». Καὶ τὸ μυστήριον τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ μυστήριον ὅλων τῶν μυστηρίων τῆς Θρησκείας. Θεμέλιον τῆς Θρησκείας εἶναι ἡ πίστις στὸ Θεό.

Ὁ Θεός, στὸ νόημα τῆς Θεολογίας τοῦ Marcel, εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Χριστιανικοῦ — Ὑπαρξισμοῦ τοῦ Marcel χαρακτηρίζεται, στὴν οὐσία της, ὡς ἡ φιλοσοφία τοῦ «ἐμπειρικοῦ Μυστικι-

σμοῦ», τῆς Μεταφυσικῆς, ποὺ στηρίζεται ἀπάνω στὴ μυστικὴ Ἐμπειρία, ὡς μόνη δυνατὴ μεταφυσικὴ γνώση καὶ μόνη πηγὴ μεταφυσικῆς γνώσης, καὶ συνεπῶς ὡς μόνη βάση τῆς δημιουργικῆς θεμελίωσης τῆς Μεταφυσικῆς. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Marcel βρίσκεται στοὺς ἀντίποδες τῆς θεωρητικῆς Φιλοσοφίας τοῦ Κάντ.

3. BERDIAEFF Nicolai Alexandrovitsch (1874 — 1948).
 Στὸ δρόμο τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Χριστιανικοῦ μυστικιστικοῦ Ὑπαρξισμοῦ βαδίζει καὶ ὁ Ρῶσσοσ ὑπαρξιστὴς φιλόσοφος Berdiaeff. Ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ Berdiaeff εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Berdiaeff, μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια του, εἶναι «φιλοσοφία τῆς Ἐλευθερίας, φιλοσοφία τῆς δημιουργικῆς Ἐνεργείας, φιλοσοφία τοῦ Πρόσωπου, φιλοσοφία τοῦ Πνεύματος, φιλοσοφία τῆς Ὑπαρξης.» Φιλοσοφία καὶ Θεολογία καὶ Μυστικισμὸς. Κέντρο τῆς ὁ Χριστός. Ὁ Χριστός, στὸ νόημα τοῦ Berdiaeff, εἶναι ὁ ἀπόλυτος καὶ αἰώνιος Ἄνθρωπος. Ὁ Χριστός — Ἄνθρωπος ὑπάρχει ἀπὸ τὴν Αἰωνιότητα. Οἱ αἰώνιες πηγὲς τῆς ἀνθρώπινης Φύσης εἶναι μέσα στὸ Θεὸ — Ἄνθρωπο.

Ἡ Ἱστορία εἶναι θρησκεία καὶ μυστικισμὸς. Στὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα ἡ Ἱστορία εἶναι ἡ Ἱστορία τῆς συνάντησης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀνθρώπου. Οὐσιαστικὸς σκοπὸς τῆς Ἱστορίας εἶναι ἡ ἐξύψωση, ἡ μεταμόρφωση καὶ ἡ θέωση τοῦ Ἀνθρώπου.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΑΠΑΝΩ ΣΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα τῆς ὅλης ἱστορικῆς ἐπισκόπησης τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τοῦ Κόσμου ἀπάνω στὸ δεύτερο θέμα τῆς θεωρίας τοῦ προβλήματος τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ θέμα τῆς οὐσίας καὶ τῶν οὐσιαστικῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ, εἶναι τὸ συμπέρασμα, πῶς στὸ μάκροσ 2500 περίπου χρόνων τῆς Ἱστορίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Φιλοσοφίας εἶδαν τὸ φῶς τοῦ Κόσμου ἀπάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ τρεῖς κυρίως φιλοσοφικὲς θεωρίες.

Καὶ οἱ θεωρίες αὐτὲς εἶναι οἱ θεωρίες τοῦ Ἀθεϊσμοῦ, τοῦ Πανθεϊσμοῦ καὶ τοῦ Θεϊσμοῦ. Ὁ φωτισμὸς τοῦ ὅλου προβλήματος τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδίως τοῦ θέματος τῶν ἀποδείξεων τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ ἐπιβάλλει τὴ γενικὴ θεώρηση τῶν θεωριῶν αὐτῶν.

1. ΑΘΕΪΣΜΟΣ. Ὁ Pascal (1623 — 1662) ἔχει τονίσει, πῶς ὁ Ἀθεϊσμὸς «φανερώνει δύναμη πνεύματος, ἀλλὰ μόνο ὡς ἓνα ὠρισμένο βῆθμό.» Ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας καὶ τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου καὶ τοῦ Νεώτερου Κόσμου μαρτυρεῖ, πῶς ὁ Ἀθεϊσμὸς εἶναι ἀπόδειξη πραγματικῆς ἀδυναμίας τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος καὶ τῆς Ἀνθρώπινης Ψυχῆς καὶ ἀλη-